

Гангур Н. В.,

*ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ДО ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ВИЯВЛЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПЛАГІАТОМ

Анотація. Визначено особливості відображення кримінально караного порушення авторського й суміжних прав шляхом плагіату в навколишній обстановці та відмежування його від адміністративно-правових деліктів. Досліджуються наукові й практичні проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів на етапі внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, авторські права, плагіат, твір, матеріальна шкода, слідчий.

Постановка проблеми. Наукове знання завжди комусь належить, тобто конкретному автору, його не можна купити чи вкрасти, а інформація – це «нічийна територія», не визначена, нею можна обмінятися чи вкрасти, наприклад, у разі вчинення плагіату, не випадково названого літературною крадіжкою. Специфічним у цьому випадку є те, що разом з інформацією злодій викрадає також інтелектуальну власність, яка належить іншій особі (автору) [1, с. 22].

В.С. Зеленецький цілком слушно вказує, що об'єкти інтелектуальної власності вимагають особливої уваги, адже знання завжди є персоніфікованим і поза належністю його конкретній особі – його власнику – існувати не може. Без цієї особи втрачається така властивість інтелектуального продукту, як джерело походження знання, його авторська похідність і приналежність [2, с. 3].

Частиною 2 ст. 44 Конституції України кожному громадянину надано право на свободу літературної, художньої, наукової й технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності [3]. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством.

Питома вага виявлених кримінально протиправних порушень авторського права й суміжних прав у структурі злочинності є відносно невеликою, проте щороку правоохоронні органи реєструють усе більше випадків їх вчинення. З огляду на викладене арсенал протидії таким кримінальним правопорушенням має бути різноплановим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розслідування злочинних порушень авторського й суміжних приділялась певна увага в дисертаціях як російських авторів (таких як Р.Б. Хаметов, Д.А. Коваленко, С.В. Єрмаков), так і вітчизняних науковців (наприклад, О.В. Таран, Г.К. Авдєєвої, І.М. Горбаньова, І.Р. Куриліна, О.А. Севідова, О.В. Кравчука, В.А. Єрмоленко).

Формулювання мети статті. Сьогодні, з повсюдним упровадженням комунікаційних технологій у всіх без винятку

сферах життя, практично будь-яка інформація стала легкодоступною. Безсумнівно, це досить позитивний процес, проте він має також зворотний бік, безпосередньо пов'язаний із темою публікації. Тому метою статті є дослідження особливостей виявлення саме кримінально караного плагіату.

Виклад основного матеріалу. Права й результати інтелектуальної діяльності законодавцем визначаються як майнові, і це не випадково. Незаконним використанням автору наноситься матеріальна шкода (реальна чи упущена вигода) або моральна шкода в самому факті порушення його конституційних прав. При цьому варто зазначити, що склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 176 Кримінального кодексу України (далі – КК України), сформульовано як матеріальний: злочин є закінченим із моменту настання матеріальної шкоди у великому розмірі [4]. Це означає, зокрема, що ст. 176 КК України охороняє лише майнові права автора. Звичайний плагіат, якщо ним не заподіяно зазначеної матеріальної шкоди автору, не є злочином та кваліфікується, як і деякі інші порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, не пов'язані із заподіянням матеріальної шкоди, за ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Крім того, захист авторського права здійснюється за допомогою норм не лише кримінального та адміністративного, а й цивільного законодавства.

У мережі Інтернет можна знайти художні фільми, які не лише не надійшли в роздрібну торговельну мережу, а й не пройшли прем'єрного показу. Ні для кого не секрет, що курсові й дипломні роботи у вищих навчальних закладах сьогодні на 80% «скачані» з «мережі», причому в непереробленому вигляді. Учені в різних галузях знання, особливо в гуманітарних науках, постійно стикаються із читанням десь і колись уже прочитаної інформації без посилань на її джерело або з посиланнями, проте на сайти Інтернету, відповідно, у багатьох випадках з уже зміненим авторством.

З полегшенням процедури отримання інформації масового характеру набули поширення процеси «запозичення» чужих наукових розробок, використання чужих ідей і подачі їх як власних. Колосальний обсяг інформації, його лавиноподібне зростання призводить до того, що встановити першоджерело даних буває досить складно, а отже, складно також перевірити авторство.

Таке явище носить назву «плагіат». Відповідно до п. «в» ст. 50 Закону України «Про авторське право і суміжні права» плагіатом є оприлюднення (опублікування) повністю чи частково чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору. Водночас у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» термін «оприлюднення (опублікування) твору» пропонується вживати в такому значенні: «здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права та (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо» [5].

Натомість у ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» зазначається, що не є об'єктом авторського права такі об'єкти: а) повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації; б) твори народної творчості (фольклор); в) видані органами державної влади в межах їхніх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади; г) державні символи України, державні нагороди; символи й знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи й знаки підприємств, установ та організацій; г) грошові знаки; д) розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники й інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності та на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого характеру) [5].

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» вказано: «Плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора» [6, с. 1325].

Також не є плагіатом опублікування анонімного твору під власним іменем, оскільки в цьому разі на анонімний твір авторське право не поширюється.

Здійснювані сьогодні намагання виробити заходи запобігання присвоєнню авторства полягають переважно в розробці спеціалізованих комп'ютерних програм із пошуку джерела інформації в мережі Інтернет. Однак у науковому світі основним засобом виявлення фактів плагіату залишається компетенція та ерудиція вчених і фахівців.

З телепередач, газетних статей у всіх на слуху претензії творчих працівників до їхніх колег щодо плагіату музичних творів, мелодій шлягерів, назв пісень та альбомів. Судові позови авторів до недобросовісних колег можуть тривати роками, а матеріальні претензії обчислюються значними сумами. Однак не варто недооцінювати науковий плагіат. Ці факти не настільки відомі широкому загалу, проте вони підривають усі підвалини наукової етики, знецінюють традиції української науки, вносять сум'яття в уми молодих учених.

Якщо до початку 90-х рр. ХХ ст. факти плагіату в науковому світі були поодинокими, то сьогодні це явище набуло настільки масового характеру, що його можна віднести до загальнонаціональної проблеми.

Однак, незважаючи на всю серйозність проблеми, можна з упевненістю констатувати, що сьогодні відсутня концептуальна політика держави в боротьбі з плагіатом, а в правоохоронних органах – дієва система заходів із виявлення й доказування злочинів, передбачених ст. 176 КК України («Порушення авторських і суміжних прав»). І сама процедура порушення кримінального переслідування за цим складом злочину потребує серйозного осмислення.

До проблемних питань можна віднести насамперед визначення чи встановлення меж, які визначають авторство, відрізняють запозичену думку чи ідею від нової, оригінальної.

Труднощі таких кримінальних проваджень починаються ще на стадії їх порушення, оскільки однієї заяви правовласника для цього недостатньо, необхідна наявність достатніх даних, що вказують на ознаки злочину. До таких даних належать два основні елементи: встановлений факт привласнення авторства

та те, що це діяння заподіяло значну шкоду автору. Обидва елементи в більшості випадків не очевидні.

Ця неочевидність призводить до того, що слідчому необхідно організувати й провести низку заходів, спрямованих на виявлення складу злочину. Зазвичай слідчий не є компетентним фахівцем у більшості галузей знань (наприклад, у математиці, живописі, поезії, драматургії, музиці), що зумовлює необхідність залучення осіб відповідних спеціальностей із необхідним професійним рівнем.

Як правило (згідно з даними статистичного дослідження), заявник сам надає такі дані – висновки фахівців (у непроцесуальному тлумаченні цього терміна), і слідчий сам визначає ступінь їх достовірності.

Що ж стосується другого елемента складу злочину про порушення авторських і суміжних прав, то оцінити шкоду, завдану автору або іншому правовласнику, буває досить складно, оскільки в більшості випадків він не може бути визначений в абсолютному обчисленні. Автор, як правило, не несе прямих збитків. Наприклад, як підрахувати збитки автора статті, передрукованої в іншому виданні та під іншим прізвищем?

У ч. 1 ст. 176 КК України говориться про незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури й мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, а також незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування й розповсюдження на аудіо– та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, інше умисне порушення авторського права й суміжних прав, якщо це завдало матеріальної шкоди в значному розмірі.

У ч. ч. 2 та 3 ст. 176 КК України йдеться про такі ж дії за наявності таких кваліфікуючих ознак, як повторність, попередня змова групою осіб, вчинення їх службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, за умови завдання матеріальної шкоди у великому й особливо великому розмірі [4].

Згідно з приміткою до ст. 176 КК України матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо її розмір у 20 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, у великому розмірі – якщо її розмір у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а завданою в особливо великому розмірі – якщо її розмір у 1000 та більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [4].

І.М. Горбаньов із цього приводу висловив думку щодо викладу примітки до ст. 176 КК України в такій редакції: «Матеріальна шкода вважається завданою в значному розмірі, якщо вартість примірників або упущена вигода, які встановлені правовласником, або сума доходу, одержаного в результаті незаконного відтворення чи розповсюдження творів, у 20 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; у великому розмірі – якщо розмір шкоди у 200 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо її розмір у 1000 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» [7, с. 101].

Проте як можна нанести значну шкоду автору, якщо привласнити результати його інтелектуальної праці, однак не використовувати їх? З іншого боку, незаконне використання об'єктів авторського права не завжди є плагіатом: цей об'єкт може використовуватися і під оригінальним, авторським ім'ям, а також бути контрафактним екземплярком.

Інколи встановлення факту використання чужого твору недостатньо для визначення того, хто саме з двох творців у кого вкрав. Під час виявлення плагіату важливо враховувати момент

первинності створення твору, тобто з'ясувати, чий твір було створено першим. Раніше це можна було встановити лише шляхом криміналістичної почеркознавчої експертизи (якщо мова йде про рукописний текст), за встановленням дати нанесення тексту на паперовий носій, за датою надходження рукопису твору до друкарні чи за датою видання твору. Сьогодні, за умови створення твору в електронному вигляді й можливості його розміщення в мережі Інтернет, встановлення факту першості є більш складним та потребує застосування певних технічних «хитрощів» [8, с. 15].

З усього цього постає, що внести відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за фактом плагіату та притягнути особу до кримінальної відповідальності за цією нормою досить складно. Саме ці положення істотно обмежують можливість якісного розслідування за фактами плагіату.

Для вирішення означених проблем, на нашу думку, необхідно розробити саму методологію процесу встановлення й доведення фактів плагіату. Насамперед необхідно встановити, хто має надати початкову, вихідну інформацію про порушення авторських прав, чи необхідне підтвердження факту плагіату відповідними фахівцями, яким має бути рівень цих фахівців, зрештою, хто оплачує послуги цих фахівців, оскільки в системі експертних служб Міністерства внутрішніх справ України та прокуратури таких підрозділів немає.

Наукові пошуки в цих напрямках можуть істотно полегшити багато процедурних питань, стати основою розробки методики розслідування таких злочинів, а отже, стати істотним стримуючим фактором у поширенні такого безперечно негативного явища, як плагіат.

Висновки. Таким чином, плагіат як один із видів порушення авторських прав із розвитком нових способів вираження об'єктів авторського права набув подальшого поширення. Під час застосування ст. 176 КК України про злочинне порушення авторського й суміжних прав суттєві особливості має етап перевірки заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення. Це пов'язано як з особливостями відображення вказаного злочину в навколишній обстановці, так і з необхідністю їх відмежування від адміністративно-правових деліктів.

Однією з необхідних умов внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР є наявність достатніх даних, що вказують на ознаки злочину. Висновок про наявність у плагіаті ознак злочину має ґрунтуватись на вірогідних фактах, а не на припущеннях. Сукупність зібраної інформації повинна переконливо свідчити про наявність ознак саме злочину, а не інших правопорушень.

Література:

1. Берков В.Ф. Философия и методология науки : [учеб. пособие] / В.Ф. Берков. – М. : Новое Знание, 2004. – 336 с.
2. Зеленецкий В.С. Проблемы борьбы с «теневой наукой» в современном правоведении Украины : [монография] / В.С. Зеленецкий. – Х. : ФИНН, 2011. – 304 с.
3. Конституція України. – К. : Юрінком Інтер, 1996. – 80 с.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і гол. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
7. Горбанев И.Н. Определение ущерба, причиненного преступлениями в сфере нарушения авторского права и смежных прав / И.Н. Горбанев // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім.ні 10-річчя незалежності України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – № 1. – С. 95–101.
8. Петренко І.І. Питання виявлення плагіату літературного твору / І.І. Петренко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 4. – С. 11–17.

Гангур Н. В. К проблемным вопросам выявления преступлений, связанных с плагиатом

Аннотация. Определены особенности отражения уголовно наказуемого нарушения авторского и смежных прав путем плагиата в окружающей обстановке и отграничения его от административно-правовых деликтов. Исследуются научные и практические проблемы совершенствования деятельности правоохранительных органов на этапе внесения сведений об уголовном правонарушении в Единый реестр досудебных расследований.

Ключевые слова: преступление, авторские права, плагиат, произведение, материальный ущерб, следователь.

Gangur N. To identify issues of concern offenses related to plagiarism

Summary. The features display of criminal infringement of copyright and related rights through plagiarism in the surrounding environment and distinguishing it from legal and administrative delicts. Studied scientific and practical problems of improving law enforcement at the stage of entering data on criminal offenses in the Unified Register of pre-trial investigations.

Key words: crime, copyright, plagiarism, work, material damage, investigator.